

**Національний університет цивільного захисту України
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля**

Факультет цивільного захисту

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

за освітньо-професійною програмою «Екстремальна та кризова психологія»
циклу загальної обов'язкової підготовки
за другим (магістерським) рівнем вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 053 «Психологія»

Рекомендовано кафедрою соціально-гуманітарних дисциплін на 2024-25 навчальний рік. Протокол від серпня 2024 року № .

Силабус розроблений відповідно до Робочої програми навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні проблеми психології»

Черкаси 2024

Загальна інформація про дисципліну

Методологічне та теоретичне забезпечення емпіричних психологічних досліджень складає один з найскладніших аспектів наукової діяльності практичного психолога. Вивчення дисципліни «Теоретичні і методологічні проблеми психології» сприятиме підвищенню наукової підготовки фахівця-психолога, його дослідницької компетентності. Глибоке засвоєння змісту курсу є важливим чинником підготовки психологів до ефективного здійснення магістерського дослідження.

Знання, отримані під час вивчення навчальної дисципліни «Теоретико-методологічні проблеми психології», допоможуть озброїти магістрів знаннями, які дадуть їм можливість працювати з різними теоріями психологічної науки; розширити та поглибити теоретичні знання магістрів стосовно особливостей базових категорій та принципів психологічної науки; сформулювати уявлення про парадигми психологічної науки (проблеми предмету, методу, пояснення), закріпити знання магістрів про структуру психології як системи знань, сформулювати вміння історико-теоретичного аналізу, визначити підходи до основних проблем психологічної науки, сприяти розвитку у магістрів вміння застосовувати психологічні знання при організації власної поведінки та під час надання кваліфікованої психологічної допомоги.

2. Інформація про викладача

Загальна інформація	Горенко Леся Михайлівна, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету цивільного захисту, кандидат історичних наук, доцент
Контактна інформація	м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8. Номер телефону: 097 295 7593
E-mail	Леся Горенко <horenko_lesia@chipb.org.in>
Наукові інтереси*	
Професійні здібності*	

*— заповнюється за бажанням НПП.

3. Час та місце проведення занять з навчальної дисципліни

Аудиторні заняття з навчальної дисципліни проводяться згідно затвердженого розкладу. Електронний варіант розкладу розміщується на сайті Інституту (<https://chipb.dsns.gov.ua/> р).

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру у перший та третій вівторок кожного місяця з 13.30 до 14.30 в кабінеті № 245. У разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

4. Мета вивчення дисципліни: озброїти магістрів теоретичними основами знань про закономірності розвитку психологічної науки й її загальної теорії, опанування загальними принципами системного підходу в психології, а також засвоєння базових категорій та принципів, проблем та законів психології.

5. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма здобуття освіти
	очна (денна)
Статус дисципліни	загальна обов'язкова
Рік підготовки	1-й
Семестр	2-й
Обсяг дисципліни:	
в кредитах ЄКТС	4,5
кількість модулів	2
загальна кількість годин	135
Розподіл часу за навчальним планом	
лекції	28 год.
семінарські заняття	32 год.
самостійна робота	75 год.
підсумковий контроль (диф. залік)	Екзамен

6. Передумови вивчення дисципліни:

Пререквізити:. філософія і засади логіки, психологія управління в особливих умовах діяльності, психологія здоров'я та психосоматика, методика та організація наукових досліджень.

Постреквізити: виконання та захист кваліфікаційної роботи.

7. Результати навчання та компетентності з дисципліни

Відповідно до освітньої програми «Екстремальна та кризова психологія» вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити:

- досягнення здобувачами вищої освіти таких результатів навчання:

Програмні результати навчання	Абревіатура
-------------------------------	-------------

Здійснювати пошук, опрацювання та аналіз професійно важливих знань із різних джерел із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій	ПР 1.
Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.	ПР 6.
Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації.	ПР 8.
Здійснювати аналітичний пошук відповідної до сформульованої проблеми наукової інформації та оцінювати її за критеріями адекватності.	ПР 10.
Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.	ПР 11.

- формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Програмні компетентності (загальні та професійні)	Абревіатура
Здатність досліджень на відповідному рівні	ЗК 2.
Здатність генерувати нові ідеї (креативність)	ЗК 3
Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми	ЗК 4.
Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики	СК 1.
Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності	СК 7.

8. Програма навчальної дисципліни

Теми навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Загальні уявлення про методологію та теорію науки

Тема 1.1. Теорія та методологія в науці

Література: [Баз.:1,2, 4, 5, 6, 7. Дод.:1,3]

Тема 1. 2. Наука та наукові знання

Література: [Баз.:1, 6, 7. Дод.: 1, 3]

Тема 1.3. Специфіка методології в психології

Література: [Баз.:1-4. Дод.: 4]

Тема 1.4. Основні теоретичні підходи в психології

Література: [Баз.:1 - 5. Дод.:1- 4]

Тема 1.5. Парадигми та дихотомії у психології

Література: [Баз.:1, 2, 3. Дод.: 1- 4]

Змістовий модуль 2. Теоретичні та методологічні засади психології

Тема 2.1. Конкретно-науковий рівень методології в психології.

Література: [Баз.:1, 3. Дод.: 1]

Тема 2.2. Принципи наукової психології

Література: [Баз.:1-5 Дод.: 1]

Тема 2.3. Категорія відображення в психології

Література: [Баз.:1-5. Дод.: 1]

Тема 2.4. Категорія діяльності в психології.

Література: [Баз.: 1-5. Дод.: 1-4]

Тема 2.5. Мотивація як базова категорія психології

Література: [Баз.: 1-6. Дод.: 1, 3]

Тема 2.6. Проблема особистості в психології

Література: [Баз.: 1-5. Дод.: 1-4]

Тема 2.7. Спілкування як базова категорія психології

Література: [Баз.: 1-4. Дод.: 1-4]

Тема 2.8. Закони та проблеми в психології

Література: [Баз.: 1-4. Дод.: 1-4]

9. Розподіл дисципліни у годинах за формами організації освітнього процесу та видами навчальних занять:

Назви модулів і тем	Очна (денна) форма				
	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
лекції		семінарські заняття	самостійна робота	модульна контрольна робота	
3- й семестр					
Змістовий модуль 1. Геополітичні проблеми сучасності					
Тема 1.1 Теорія та методологія в науці	9	2	2	5	
Тема 1.2. Наука та наукові знання	9	2	2	5	
Тема 1.3. Специфіка методології в психології.	9	2	2	5	
Тема 1.4. Основні теоретичні підходи в психології	9	2	2	5	
Тема 1.5. Парадигми та дихотомії у психології	9	2	2	5	
Разом за модулем	45	10	10	25	
Змістовий модуль 2. . Теоретичні та методологічні засади психології					
Тема 2.1. Конкретно-науковий рівень методології в психології	9	2	2	5	
Тема 2.2. Принципи наукової психології	9	2	2	5	
Тема 2.3 Категорія відображення в психології	9	2	2	5	
Тема 2.4. Категорія діяльності в	18	4	4	10	

психології.					
Тема 2.5 Мотивація як базова категорія психології	9	2	2	5	
Тема 2.6. Проблема особистості в психології	9	2	2	5	
Тема 2.7. Спілкування як базова категорія психології	9	2	2	5	
Тема 2.8 Закони та проблеми в психології	16	2	4	10	
МКР					2
Разом за модулем 2	90	18	20	50	2
Разом	135	28	30	75	2

10. Орієнтовна тематика індивідуальних завдань (самостійна робота)

Індивідуальні завдання можуть виконуватись здобувачами як під час семінарських занять, так і під час самостійної роботи. Формами виконання індивідуальних завдань є: написання рефератів, есе, аналітичного огляду, підготовка результатів власних досліджень та ін.

1. Наука як особлива форма діяльності суб'єкта.
2. Особливості наукового знання. Суб'єктивне і об'єктивне у науковому пізнанні.
3. Психологічні механізми творчо-пошукової дослідницької діяльності.
4. Соціальна, когнітивна і індивідуально-психологічна змінна теоретико-психологічного аналізу науки.
5. Співвідношення психологічної теорії і психологічної практики. Предметний вимір науки, її предметна мова.
6. Особистісний складник психологічної науки. Мотивація вченого як вирішальна особистісна змінна.
7. Принципи, шляхи і засоби виробництва психологічного знання.
8. Психологічні особливості психолога-дослідника.
9. Рефлексія наукового знання про психічне. Психобіографія – новий напрямок у дослідженні психологічної науки.
10. Дискусія як форма наукового спілкування. Опонентне коло і наукове відкриття. Поняття про наукову школу.
11. Принцип детермінізму, історія його розвитку.
12. Психічний детермінізм.
13. Макросоціальний і мікросоціальний детермінізм.
14. Принцип системності. Типи «несистемних теорій» (холізм, елементаризм, еkleктизм, редукціонізм).
15. Основні поняття системного підходу.
16. Загальнометодологічні процедури, що розробляються системним підходом.
17. Принцип розвитку та його реалізації у вітчизняній психології.
18. Суб'єктна парадигма у сучасній психології. Суб'єктнодіяльнісний підхід до аналізу психічних явищ.
19. Основні ідеї вчинкового підходу в українській психології.
20. Вчинок як осередок психічного та логіка його визначення. Вчинок і діяльність

21. Концепція психотехнічної теорії Ф.Є. Василюка
22. Питання методології практичної психології
23. Методи наукового дослідження та засоби буденного психологічного пізнання
24. Три складові психологічної технології
25. Характеристики психологічної технології

11. Оцінювання освітніх досягнень здобувачів вищої освіти

Засоби оцінювання:

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: залік, реферати, есе, презентації власних досліджень та виступи на наукових заходах.

Оцінювання рівня освітніх досягнень здобувачів здійснюється за 100-бальною шкалою, що використовується в ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України з переведенням в оцінку за рейтинговою шкалою – ЄКТС та в 4-бальну шкалу.

Таблиця відповідності результатів оцінювання знань з навчальної дисципліни за різними шкалами

За 100-бальною шкалою, що використовується в НУЦЗ України	За рейтинговою шкалою (ЄКТС)	За 4-бальною шкалою
90–100	A	відмінно
80–89	B	добре
65–79	C	
55–64	D	задовільно
50–54	E	
35–49	FX	незадовільно
0–34	F	

12. Критерії оцінювання

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль результатів навчання здобувачів освіти проводиться у формі індивідуального опитування, проведення термінологічних диктантів, виконання письмових завдань, розв'язування тестових завдань.

Підсумковий контроль проводиться у формі диференційованого заліку.

13. Розподіл та накопичення балів, які отримують здобувачі, за видами навчальних занять та контрольними заходами з дисципліни

Види навчальних занять	Кількість навчальних занять	Максимальний бал за вид навчального заняття	Сумарна максимальна кількість балів за видами

			навчальних занять
<i>I. Поточний контроль</i>			
Модуль 1	лекції	5	
	семінарські заняття	5	4
Разом за модуль 1			20
Модуль 2	лекції	9	
	семінарські заняття	10	3
	за результатами виконання модульних робіт (модульний контроль)	1	30
Разом за модуль 2			60
<i>III. Підсумковий контроль: диференційований залік</i>			20
Разом за всі види навчальних занять та контрольні заходи			100

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни формується з урахуванням результатів:

- поточного контролю роботи здобувача впродовж семестру (включно із самостійною);
- підсумкового контролю успішності.

Поточний контроль

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів на практичному занятті (оцінюється в діапазоні від 0 до 4 балів):

4-3 балів – здобувач вільно володіє усім навчальним матеріалом, орієнтуються в темі та аргументовано висловлює свої думки, наводить приклади;
2 бали – здобувач частково володіє матеріалом та може окреслити лише деякі проблеми теми;

1 бал – здобувач не знає відповіді на поставлені питання або поверхово розкрив лише окремі положення при цьому допустив суттєві помилки;

0 балів – здобувач не намагається знайти відповіді на питання.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мови, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.

Критерії оцінювання знань здобувачів при виконанні контрольних робіт (оцінюється в діапазоні від 0 до 30 балів):

30 балів – вірно дана відповідь на всі три запитання, роблено відповідні висновки;

20-29 балів – дана вірна відповідь на три запитання, але недостатньо обґрунтовано;

10-19 балів – дана вірна відповідь на два запитання

1-9 бали відповідь дана на одне запитання;

0 балів – відповідь відсутня.

Викладачем оцінюється повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, самостійність виконання.

Кожен варіант контрольної роботи складається з трьох теоретичних питань.

Підсумковий контроль

Критерії оцінювання знань здобувачів на екзамені (оцінюється від 0 до 20 балів):

15-20 балів – в повному обсязі здобувач володіє навчальним матеріалом, глибоко та всебічно розкрив зміст теоретичних питань;

10-14 бали – достатньо повно володіє навчальним матеріалом, в основному розкрито зміст теоретичних питань. При наданні відповіді на деякі питання не вистачає достатньої глибини та аргументації, при цьому є несуттєві неточності та незначні помилки;

7-9 балів – в цілому володіє навчальним матеріалом, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки;

4-6 балів – не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Недостатньо розкриті зміст теоретичного питання.

1-3 балів – частково володіє навчальним матеріалом, відповіді загальні, допущено при цьому суттєві помилки;

0 балів – не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичного питання.

Підсумковий контроль успішності проводиться з метою оцінки результатів навчання на завершальному етапі, проводиться у формі усного заліку.

14. Перелік теоретичних питань для підготовки до екзамену.

Модуль 1. Загальні уявлення про методологію та теорію науки

1. Методологія у складі науки.
2. Методологічні та теоретичні проблеми. Порівняльний аналіз.
3. Рівні методологічного аналізу в науці.
4. Філософські позиції, що визначають місце та роль психічних явищ у світі.
5. Проблема віри в наукових дослідженнях. Гностицизм та агностицизм в об'єктивному пізнанні світу.
6. Наука та інші форми пізнання навколишнього світу.
7. Загальнонаукові принципи «класичного» наукового дослідження.
8. Наукове знання та його класифікація.
9. Наукове пізнання: підходи та методи.
10. Структура сучасного наукового знання.
11. Наукові факти та їх характеристика. Співвідношення гіпотези та факту.
12. Характеристика наукових теорій. Особливості їх побудови.
13. Питання істинності наукових знань: принцип верифікації та фальсифікації.
14. Закони в структурі наукового знання.
15. Етапи наукового дослідження.
16. Знаково-символічні засоби в життєдіяльності людей та в науці. Знак та символ: порівняльна характеристика.
17. Інформаційний детермінізм та його особливості.

18. Характеристика знаково-символічних засобів, які використовуються в науці.
19. Семіотичні дії та їх характеристика.
20. Проблеми, пов'язані з оволодінням науковими знаннями: валідність в організації наукового дослідження, інтерпретація знаково-символічних засобів, оволодінням змістом наукових знань.
21. Стадії розвитку науки.
22. Суб'єктивні та об'єктивні знання в теорії пізнання.
23. Наукова революція ХХ століття: перехід від некласичної до класичної науки.
24. Позитивізм як методологічний базис наукового пізнання.
25. Поняття парадигми та наукової революції за Т. Куном.
26. Теорія критичного реалізму К.Поппера та принцип фальсифікації гіпотез.
27. Концепція внутрішньої єдності логіки доведення та заперечення.
28. Прагматизм, фаллібілізм, релятивізм та операціоналізм в наукових теоріях.
29. Номіналізм, раціоналізм, реалізм та інтуїтивізм як методологічна основа науки.
30. Постнекласична стадія розвитку науки.
31. Постпозитивістське трактування науки.
32. Особливості психологічних знань.
33. Наукове та "ненаукове" психологічне знання.
34. Раціональна та емпірична психологія.
35. Асоціанізм як перший напрямок у психології.
36. Сучасне уявлення про теоретичні та емпіричні методи психології.
37. Моделюючий підхід в теорії пізнання та психологічні гіпотези.
38. Описова та пояснювальна психології як перша дихотомія в історії психології.
39. Морфологічна та динамічна парадигми в психології.
40. Природнича та гуманітарна парадигми в психології
41. Класична та некласична психологія.
42. Постнекласична парадигма в психології.

Модуль 2. Теоретичні та методологічні засади психології

1. Зміст конкретно-наукового рівня методології психології.
2. Етапи побудови психологічних теорій.
3. Визначення психіки в контексті різних психологічних підходів (асоціативна психологія, структуралізм, гештальтпсихологія, функціональна психологія, біхевіоризм, психодинамічні підходи, вітчизняна психологія).
4. Психофізична проблема в психології.
5. Форми психологічних знань та їх характеристика.
6. Способи пояснення психічних явищ.
7. Закони в психології.
8. Проблема редукціонізму в психології.
9. Гносеологічні аспекти аналізу психічних явищ (за Л.С. Виготським, Б.Ф. Ломовим, М.А. Холодною).
10. Способи системно-структурного дослідження в психології (за Г.П. Щедровицьким).
11. Психологічна теорія, її функції та типи (за І.І. Ільєсовим).
12. Методологічні принципи психології. Відкритість системи.

13. Принцип детермінізму в психології.
14. Характеристика активності як базового принципу психології.
15. Принцип системності та його застосування у психології.
16. Принцип розвитку як один з основних принципів психології.
17. Принцип єдності свідомості та діяльності в психології.
18. Принцип історизму як один з принципів психологічної науки.
19. Категоріальний устрій психології. Базисні категорії та метакатегорії.
20. Категорія відображення у психології.
21. Особливості відображення як функції психіки. Підходи до визначення суб'єктивного відображення об'єктивного світу.
22. Рівні та характеристики психічного відображення (за Б.Ф. Ломовим).
23. Активність психічного відображення.
24. Поняття та структура діяльності.
25. Підходи до розуміння діяльності у психології.
26. Соціальна природа діяльності. Єдність свідомості і діяльності.
27. Предметність діяльності.
28. Проблема особистості в психологічній науці.
29. Становлення поняття "особистість" в психології. Теорії особистості.
30. Структура особистості.
31. Регулятори поведінки особистості (світогляд, спрямованість, характер, здібності).
32. Основні постулати теорії особистості.
33. Розвиток особистості.
34. Мотивація як психологічна категорія. Мотив-мотивація-мотиваційна сфера особистості.
35. Структура мотивації.
36. Основні класифікації мотивів та мотивації.
37. Теорії мотивації.
38. Відносини та спілкування як категорії психології.
39. Загальна характеристика спілкування.
40. Перцептивна сторона спілкування. Механізми формування образу партнера по спілкуванню.
41. Комунікація: засоби, структура та бар'єри.
42. Інтеракція як одна з сторін спілкування. Стили (види) взаємодії у спілкуванні.
43. Психогностична проблема.
44. Психомотиваційна проблема.
45. Психопраксична проблема.
46. Психосоціальна проблема.
47. Психофізіологічна проблема.

15. Політика викладання навчальної дисципліни

1. Активна участь в обговоренні навчальних питань, попередня підготовка до семінарських та практичних занять за рекомендованою літературою, якісне і своєчасне виконання завдань.

2. Сумлінне виконання розкладу занять з навчальної дисципліни (здобувачі вищої освіти, які запізнилися на заняття, до заняття не допускаються).

3. Здобувач вищої освіти має право дізнатися про свою кількість накопичених балів у викладача навчальної дисципліни та вести власний облік цих балів.

4. При виконанні індивідуальної (самостійної) роботи здобувач зобов'язаний дотримуватись політики академічної доброчесності. У разі виявлення фактів порушення політики здобувач несе відповідальність згідно «Кодексу академічної доброчесної НУЦЗ України».

16. Список рекомендованої літератури

Основна:

1. Ушакова І.М. Теоретико-методологічні проблеми психології. Курс лекцій. / І.М. Ушакова – Харків: НУЦЗУ, 2016. – 213 с
2. Носенко Е.Л., Аршава І.Ф. Сучасні напрями зарубіжної психології: психологія особистості, підручник для студентів вищих навчальних закладів, / під редакцією академіка АПН України, доктора психологічних наук, професора С. Д. Максименка, Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара, 2010. – 264 с.
3. Аршава І.Ф., Носенко Е.Л. Аспекти імпліцитної діагностики емоційної стійкості людини. – Д.: Вид-во ДНУ, 2008. – 468 с
4. Методологічні та теоретичні проблеми психології: навчальний посібник для слухачів та студентів вищих навчальних закладів / Корольчук М.С. и др. – К.: Ніка-Центр, 2008.– 336 с.
5. Максименко С.Д. Генезиса становлення особистості. – К.: Изд-во ООО «КММ», 2006. – 240 с. 10.Савчин М.В. Методологеми психології. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с.
- 6.Савчин М.В. Духовна парадигма в психології. – К.: Академвидав, 2013. – 218 с.

Додаткова:

1. Корольчук М.С. Методологічні та теоретичні проблеми психології. – К.: Ельга, 2008. – 336 с.
2. Максименко С.Д. Розвиток психіки в онтогенезі. (В 2-х т.). – Т.1. Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – К.: Ваклер, 2002.
3. Психологічна енциклопедія. / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.:2006.
4. Рибалка В.В. Методологічні питання наукової психології. (Досвід особистісно-центрованої систематизації категоріально-поняттєвого апарату).: Навч.-метод. посібник. – К.: Ніка-центр, 2003. – 204 с.

15. Інформаційні ресурси

У якості ресурсів використовується нормативна база; наукові джерела (монографії та періодичні наукові видання), які містить наукова бібліотека ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, наукові бібліотеки міста; наукові матеріали, які

знаходяться у фондах Національної бібліотеки ім. В.Вернадського, мережа Інтернет та інше.

Розробник:

професор кафедри суспільних наук
доктор історичних наук, доцент

Яніна ФЕДОРЕНКО